

Đề xuất quy trình thiết kế bài học môn Lịch sử và Địa lí ở lớp 4 theo hình thức dạy học kết hợp

Ngô Thị Liên*, Nguyễn Thị Hương**, Lương Ngọc Châm Anh**, Tạ Thị Ngọc Ánh**

*ThS. Khoa Giáo dục Tiểu học - Trường Đại học Sư phạm Hà Nội 2

**SV. Khoa Giáo dục Tiểu học - Trường Đại học Sư phạm Hà Nội 2

Received: 6/10/2023; Accepted: 16/10/2023; Published: 26/10/2023

Abstract: This study focuses on identifying the characteristics, advantages and levels of combined teaching. At the same time, the study clarifies the characteristics of the History and Geography teaching program in grade 4, the goals, requirements to be achieved and the basic contents of the History and Geography program in grade 4 according to the 2018 General Education Program. On that basis, the study clearly shows the appropriateness of teaching History and Geography in grade 4 in a combined teaching form as a basis for proposing a process. Designing lessons for 4th grade History and Geography in the form of combined teaching helps to achieve the teaching goals of the subject according to the 2018 General Education Program.

Keywords: Combined teaching, teaching History and Geography, History and Geography program for grade 4, history and geography science competence, 2018 GEP.

1. Đặt vấn đề

Dạy học kết hợp là một trong những hình thức tổ chức dạy học có sự kết hợp của việc dạy học trực tiếp (face to face) và việc dạy học trực tuyến theo các phương thức kết hợp khác nhau thông qua công cụ công nghệ như trang web, bài giảng, âm thanh, diễn đàn tương tác, thậm chí bao gồm cả nộp và đánh giá trực tuyến... nhằm đảm bảo hiệu quả giáo dục đạt được là cao nhất. Với sự kết hợp linh hoạt của việc dạy học trực tiếp và dạy học trực tuyến của dạy học kết hợp, đây là hình thức tổ chức dạy học mang lại hiệu quả của việc dạy học trong thời đại 4.0 ngày nay. Dạy học Lịch sử và địa lí ở tiểu học trong những năm gần đây đã có sự thay đổi lớn về chương trình môn học. Đặc điểm chung của chương trình môn Lịch sử và Địa lí ở tiểu học nói chung và môn Lịch sử và địa lí ở lớp 4 nói riêng là tri thức lịch sử mang tính chất quá khứ, tính khách quan, chân thật, tính toàn diện và gắn liền với không gian, thời gian, gắn liền với con người cụ thể, với các hiện tượng tự nhiên và kinh tế xã hội. Với ưu thế là nguồn học liệu đầy đủ, đa dạng và phong phú, dạy học kết hợp sẽ giúp người học được tiếp cận với những tri thức lịch sử và địa lý thông qua những video, tư liệu,... từ đó giúp việc học tập môn Lịch sử và địa lí ở lớp 4 trở nên sinh động, cụ thể hơn, giúp phát triển năng lực khoa học lịch sử và địa lí cho học sinh (HS) tiểu học theo mục tiêu của Chương trình GDPT 2018.

2. Kết quả nghiên cứu

2.1. Dạy học kết hợp

2.1.1. Khái niệm về dạy học kết hợp

Dạy học kết hợp là sự kết hợp DH trực tiếp (face to face) với DH trực tuyến theo các phương thức kết hợp khác nhau thông qua công cụ công nghệ như trang web, bài giảng, âm thanh, diễn đàn tương tác, thậm chí bao gồm cả nộp và đánh giá trực tuyến ... nhằm đảm bảo hiệu quả giáo dục đạt được là cao nhất (Voos, 2003; Young, 2002).

2.1.2. Các mô hình dạy học kết hợp. Một số mô hình học tập theo học tập kết hợp đang được áp dụng hiện nay như sau:

- *Mô hình Face to face*: Hướng dẫn trực diện trên lớp và kết hợp các phương tiện kết nối internet. Mô hình này sẽ hiệu quả nhất đối với những lớp học đa dạng nơi mà các HS có sự phân khúc khác nhau về khả năng cũng như trình độ hiểu biết.

- *Mô hình Flex*: mô hình này chủ yếu dựa trên hướng dẫn giảng dạy trực tuyến, các giáo viên (GV) không chỉ đưa ra những hướng dẫn mà còn đóng vai trò là người trực tiếp hướng dẫn HS. GV phải xây dựng hệ thống bài giảng online, phương pháp kiểm tra đánh giá trực tuyến.

- *Mô hình quay vòng*: Đây thực sự là biến thể của mô hình trạm học tập mà GV đã sử dụng trong nhiều năm qua. Thời gian biểu được thiết lập để HS vừa có thời gian học tập trực tiếp với GV và học trực tuyến.

- *Mô hình Lap trực tuyến*: Mô hình này cho phép HS tham gia trường học trực tuyến toàn thời gian trong suốt khóa học. Sẽ không có GV trình độ cao giảng dạy trực tiếp. Tuy nhiên, thay vào đó là các

phụ tá, trợ lý đã đào tạo đóng vai trò giám sát trực tiếp trên lớp.

- *Mô hình tự kết hợp các chương trình học*: Mô hình này cho phép các môn học nằm ngoài chương trình học truyền thống ở các trường học khu vực nhất định. HS tham gia các lớp học truyền thống nhưng sau đó sẽ ghi danh vào các khóa học để bổ sung cho các chương trình nghiên cứu thường xuyên của họ.

2.2. Cấu trúc bài học Lịch sử và Địa lý ở lớp 4

Cấu trúc một bài học Lịch sử và Địa lý ở tiểu học được xây dựng dựa trên công văn 2345/BGDĐT-GDTH năm 2021 hướng dẫn xây dựng kế hoạch giáo dục của nhà trường cấp tiểu học do Bộ Giáo dục và Đào tạo ban hành, bao gồm các hoạt động:

Hoạt động 1. Hoạt động mở đầu: Tổ chức trò chơi, khởi động bằng tình huống học tập, khởi động bằng hình thức giải trí như ca hát.

Hoạt động 2. Hoạt động hình thành kiến thức mới: Có thể sử dụng phương pháp kể chuyện, phương pháp quan sát, phương pháp thảo luận nhóm, dự án học tập, phương pháp giải quyết vấn đề,...

Hoạt động 3. Thực hành - Luyện tập: Có thể sử dụng cách thức tổ chức hướng HS vào việc các kiến thức, kỹ năng vào thực hành giải quyết vấn đề thực tiễn.

Hoạt động 4. Vận dụng: GV tạo các tình huống học tập gắn liền với nội dung bài học và gắn với thực tiễn đời sống để từ đó HS có thể vận dụng các tri thức đã học giải quyết tình huống đưa ra.

Có thể thấy cấu trúc của một bài Lịch sử và Địa lý theo chương trình mới hoàn toàn phù hợp với hình thức dạy học kết hợp. Học tập theo hướng phát triển năng lực, phẩm chất của người học phù hợp với đặc trưng của dạy học kết hợp và xu hướng giáo dục hiện nay.

2.3. Thiết kế bài học môn Lịch sử và Địa lý lớp 4 theo hình thức dạy học kết hợp

2.3.1. Ưu thế của sử dụng hình thức dạy học kết hợp trong thiết kế bài học môn Lịch sử và Địa lý lớp 4

- *Phù hợp với đặc trưng của môn Lịch sử và Địa lý*: Với ưu thế là nguồn học liệu vô cùng phong phú, dạy học kết hợp sẽ giúp người học được tiếp cận với những tri thức lịch sử và địa lý thông qua những video, hình ảnh, sơ đồ, biểu đồ,... từ đó kiến thức sẽ không chỉ là những con chữ khô khan trên sách vở mà sẽ trở nên sinh động, cụ thể hơn.

- *Khắc phục hạn chế về mặt thời lượng*: Với thời lượng dạy học trên lớp thông thường thì với khối lượng kiến thức của môn học khó có thể truyền tải hết cho HS nếu chỉ dạy học trực tiếp. Tuy nhiên, với

hình thức dạy học kết hợp, HS sẽ có thêm cơ hội để tìm tòi, học tập, tăng khả năng tương tác, giao lưu giữa HS với HS, giữa HS với GV mọi lúc, mọi nơi chỉ với các thiết bị có kết nối internet.

- *Phát triển năng lực chung, năng lực đặc thù của môn học*: Dạy học kết hợp có thể sẽ phát triển được một số năng lực chung như: năng lực tự học, năng lực sử dụng công nghệ thông tin, năng lực hợp tác,... cho người học. Ngoài ra với tính mở, linh hoạt của hình thức dạy học kết hợp thì cũng góp phần hình thành các năng lực đặc thù của môn Lịch sử và Địa lý.

2.3.2. Yêu cầu về việc thiết kế bài học môn Lịch sử và Địa lý lớp 4 theo hình thức dạy học kết hợp

- *Đảm bảo việc thiết kế bài học môn Lịch sử và Địa lý tuân thủ theo cấu trúc các hoạt động của một bài học*. Việc tuân thủ cấu trúc các hoạt động của một bài học môn Lịch sử và Địa lý yêu cầu trong bài học cần có đầy đủ các hoạt động học tập. Với cấu trúc các hoạt động học tập chặt chẽ như vậy giúp hình thành và phát triển các năng lực và phẩm chất cho HS theo mục tiêu dạy học của môn học.

- *GV cần đa dạng các ý tưởng, vận dụng linh hoạt các hình thức dạy học kết hợp trong thiết kế một bài học Lịch sử và Địa lý lớp 4*. GV phải nắm chắc được nội dung của bài học, vận dụng nhuần nhuyễn các mô hình dạy học kết hợp để xây dựng một bài học thu hút và giúp HS phát triển được các năng lực. Đặc biệt, đối với hình thức dạy học này, kỹ năng sử dụng công nghệ là vô cùng quan trọng, GV không chỉ thành thạo các kỹ năng tin học mà còn phải định hướng, hướng dẫn HS khai thác các tài liệu số.

- *Đảm bảo về điều kiện về cơ sở vật chất ở lớp học trường học*. Với hình thức dạy học kết hợp thì trang bị về mặt thiết bị là vô cùng cần thiết. Cần đảm bảo về trang thiết bị, phần mềm về công nghệ thông tin: cụ thể là kết nối Internet, máy tính, máy chiếu, các phần mềm dạy học,... Các nền tảng học tập là một nguồn lực rất lớn hỗ trợ trong việc dạy và học. Nếu khai thác hết khả năng của chúng, việc dạy học kết hợp sẽ trở nên dễ dàng, hiệu quả và phát huy hết khả năng của cả GV lẫn người học.

2.3.3. Xây dựng quy trình thiết kế bài học môn Lịch sử và Địa lý ở tiểu học theo hình thức dạy học kết hợp ở tiểu học

Nghiên cứu này đề xuất quy trình thiết kế bài học môn Lịch sử và Địa lý theo hình thức dạy học kết hợp ở tiểu học gồm các bước sau:

Bước 1: Phân tích bối cảnh

- *Phân tích bối cảnh dạy học*: Xác định điều kiện về mặt cơ sở vật chất của trường học, địa phương để

hỗ trợ những tiết dạy học Lịch sử và Địa lý theo hình thức dạy học kết hợp; xác định khả năng ứng dụng CNTT của GV và HS để tham gia giảng dạy và học tập môn Lịch sử và Địa lý theo hình thức dạy học kết hợp; GV phân tích năng lực chung, năng lực đặc thù môn học của HS để xây dựng các hoạt động dạy học phù hợp.

- Phân tích bài dạy: Xác định được vị trí bài học: tên bài học, mạch nội dung, chủ đề của bài học; xác định được mục tiêu, yêu cầu cần đạt của bài học.

Bước 2: Lựa chọn mô hình dạy học kết hợp

Với đặc thù môn Lịch sử và Địa lý ở lớp 4, mỗi mạch nội dung HS sẽ được tiếp cận đa dạng các kiến thức về lịch sử, văn hóa, địa lý... của từng vùng miền, do đó khi áp dụng các mô hình, GV cần chú ý đến nội dung dạy học có phù hợp để giảng dạy theo mô hình đó hay không, hạn chế việc lạm dụng các mô hình dạy học kết hợp.

Bước 3: Xây dựng hệ thống học liệu trực tuyến

Với sự phát triển của công nghệ hiện nay, các tài liệu liên quan đến kiến thức lịch sử và địa lý ngày càng dễ tiếp cận và đa dạng về hình thức (văn bản, video,...), đây chính là nguồn tài nguyên lớn giúp GV có thể xây dựng, thiết kế hệ thống học liệu cho từng bài học. Khi xây dựng hệ thống học liệu điện tử, GV thực hiện theo trình tự:

- Xác định những hoạt động dạy học cần sử dụng học liệu điện tử.

- GV lựa chọn những phần mềm phù hợp để thiết kế, xây dựng học liệu điện tử.

- Tìm kiếm nguồn tư liệu phù hợp với nội dung bài học

- Thiết kế học liệu phù hợp với nội dung bài học.

Bước 4: Thiết kế hoạt động dạy học

- Giai đoạn 1: Thiết kế hoạt động dạy học theo hình thức trực tuyến

+ Mục tiêu: Giúp HS tiếp cận những kiến thức cơ bản của nội dung bài học; phát triển các năng lực của HS: tự giác, kĩ năng sử dụng CNTT, làm việc độc lập,...

+ Cách tiến hành: GV xác định những hoạt động có yếu tố trực tuyến; GV thiết kế các hoạt động dạy học có yếu tố trực tuyến; GV có thể sử dụng các phần mềm, trang web học tập để hỗ trợ; GV hướng dẫn HS tìm hiểu nội dung bài học thông qua các ứng dụng học tập, các học liệu GV đã chuẩn bị; GV có thể chia nhỏ các nội dung học tập thành các nhiệm vụ nhỏ hoặc nhiệm vụ theo nhóm; HS nhận thông báo nhiệm vụ và hoàn thành nhiệm vụ được giao.

- Giai đoạn 2: Thiết kế bài dạy theo hình thức trực tiếp

+ Mục tiêu: củng cố lại kiến thức mà HS đã tìm hiểu được ở giai đoạn 1; đào sâu, mở rộng kiến thức mà HS đã tìm hiểu.

+ Cách tiến hành: GV xác định các hoạt động dạy học trực tiếp; GV lên ý tưởng thiết kế tổ chức dạy học; GV yêu cầu HS trình bày lại các kiến thức đã tìm hiểu được ở giai đoạn 1; HS trình bày, thảo luận, nhận xét; GV tổng hợp, khái quát và chính xác hóa lại các nội dung đã học; vận dụng các kiến thức đã học vào thực tiễn; GV hướng dẫn HS tiết học tiếp theo.

+ Sau khi GV đã lên kế hoạch, thiết kế từng hoạt động dạy học bài học Lịch sử và Địa lý với các yếu tố kết hợp giữa trực tuyến và trực tiếp hợp lý, sản phẩm cuối cùng của khâu thiết kế mà GV cần thể hiện là kế hoạch bài dạy môn Lịch sử và Địa lý theo đúng cấu trúc một bài dạy thông thường.

3. Kết luận

Dạy học môn Lịch sử và Địa lý ở tiểu học theo hình thức dạy học kết hợp là cần thiết trong việc phát triển các năng lực chung cũng như các năng lực đặc thù của môn học cho HS tiểu học qua các nội dung giáo dục thực tiễn. Thông qua dạy học kết hợp, tạo cơ hội để HS học tập đa dạng các hình thức với các nội dung học tập tích hợp môn Lịch sử và Địa lý, giúp các em xử lý các vấn đề tồn tại trong thực tiễn đời sống, thông qua đó, hình thành và phát triển năng lực cho HS tiểu học. Từ một số vấn đề lí luận về dạy học kết hợp và dạy học môn Lịch sử và Địa lý ở tiểu học, nghiên cứu đã đề xuất quy trình thiết kế môn Lịch sử và Địa lý ở tiểu học theo hình thức dạy học kết hợp. Quy trình được đề xuất nhằm giúp GV tiểu học định hướng cụ thể về việc tổ chức dạy học môn Lịch sử và Địa lý ở tiểu học theo hình thức dạy học kết hợp để việc dạy học Lịch sử và Địa lý ở tiểu học đạt được hiệu quả cao.

Tài liệu tham khảo

1. Bộ Giáo dục và Đào tạo (2018) “Chương trình giáo dục phổ thông môn Lịch sử và Địa lý năm 2018 (cấp Tiểu học)”, Hà Nội.

2. Vũ Thái Giang, Nguyễn Hoài Nam, (2019), “Dạy học kết hợp - một hình thức phù hợp với dạy học đại học ở Việt Nam thời đại kỉ nguyên số”

3. Ninh Thị Hạnh, Luận án Tiến sĩ, “Thiết kế và sử dụng học liệu điện tử trong dạy học Lịch sử lớp 10 ở trường trung học phổ thông”.

4. Trần Bá Hoành (2010) “Đổi mới phương pháp dạy học, chương trình và sách giáo khoa”. NXB Đại học Sư phạm

5. Đặng Vũ Hoạt (2006), “Lí luận dạy học đại học hiện đại”, NXB Đại học sư phạm Hà Nội